

DIFFERENZ-SCHRIFT (PARTEA I)

Autor: Vlad Mureșan | 1 aprilie 2022

Geneza filosofiei speculative

Studiul lui Hegel despre *Deosebirea dintre sistemul lui Fichte și sistemul lui Schelling* (1801) - denumit simplu *Differenz-Schrift* și citat sub forma DS - este locul unde se naște propriu-zis conceptul speculativ¹. Deși Hegel din perioada de la Jena este perceput deocamdată în postura subalternă de discipol al lui Schelling, o lectură atentă va schimba această percepție. În realitate, înainte de a angaja comparația propriu-zisă a sistemelor lui Fichte și Schelling (în 50 de pagini) plus comentariul asupra lui Reinhold atașat extern lucrării (20 de pagini), Hegel își expune condensat și incipient propria doctrină (în 30 de pagini). Abia în lumina acestei clarificări doctrinale de principiu apare nu doar unilateralitatea doctrinei lui Fichte dar și, deocamdată abia sesizabil, imperfecțiunea doctrinei lui Schelling. Astfel, cartea despre Fichte și Schelling este deja o carte despre Hegel *ce consumă geneza Conceptului care anunță sistemul speculativ*. Unii interpreți susțin că această lucrare nu poate fi considerată o „introducere” în sistemul lui Hegel. Teza noastră este, din contra, că Hegel a obținut deja aici ideea proprie sistemului speculativ. Desigur că „sistemul se face”, fiind realizarea laborioasă a conceptului în materia multiformă a realului. Însă, invers, sistemul este o realizare *tocmai a acestei idei* (nu a alteia). Epoca este marcată de ample eforturi de depășire a dualismului kantian, precum și de rupturile provocate de *Atheismusstreit* cu Fichte pe de o parte și Jacobi, Reinhold, Schulze sau chiar Schelling, pe de altă parte. Specificul cercetării lui Hegel nu se rezumă însă la formularea unor obiecții la adresa lui Kant (ca „filosofie a intelectului”). Hegel vizează i) să stabilească preliminar „sarcina filosofiei”, ii) să rezolve această sarcină prin *conceptul speculativ* (ca procedeu autentic al depășirii dualismului inert al intelectului) și abia ulterior iii) să respingă drept insuficiente eforturile deja exprimate de a depăși programul critic în numele *criteriului speculativ*. Dar acest rezultat anunță în mod clar nu doar programul *Fenomenologiei Spiritului*, ci și cel al *Științei Logicii*.

§1. Critica non-filosofiei ca istorism. Proiectul lui Hegel de a restaura filosofia începe prin repudierea *non-filosofiei* proprie viziunii „istorice” care inventariază extern istoria diverselor sisteme „particulare” și crede într-un fel de îmbunătățire progresivă a filosofiei prin „agregarea” cunoștințelor disponibile, ca erudiție sau „artă meșteșugărească”. În același sens va repinge și Heidegger doxografia. Hegel sesizează prin aceasta pericolul dezagregant al alexandrinismului (azi: al „postmodernismului”)

care pot fi considerate maladia unei epoci *non-conceptuale* în care povara trecutului sterilizează prezentul iar diversitatea dominantă a formelor istoriei ocultează unitatea recesivă a rațiunii. A concepe vechile „sisteme” ca simple viziuni „particulare” este pentru Hegel contradictoriu - acolo unde există o adevărată filosofie, există deja universalul:

„Orice rațiune care s-a îndreptat asupra sa însăși și s-a cunoscut pe sine a produs o filosofie adevărată și și-a rezolvat problema care, ca și soluția ei, este în toate timpurile aceeași. În filosofie rațiunea care se cunoaște pe sine însăși, având de-a face numai cu sine, întreaga ei operă, precum și întreaga ei activitate, rezidă în ea însăși”. „Rațiunea, care găsește conștiința împotmolită în particularități, devine speculație filosofică numai ridicându-se pe sine la sine însăși și numai încredințându-se pe sine ei însăși și absolutului care devine totodată obiectul ei”².

Faptul că istoricul nu vede rațiunea (universalul), ci doar un produs particular, este limita istorismului. Dar, spune Hegel, acest lucru se explică prin lipsa conceptului la cel care privește: „*cine este împotmolit într-o particularitate nu vede în alții decât particularități (Wer von einer Eigentümlichkeit befangen ist, sieht in anderen nichts als Eigentümlichkeiten)*” (DS, 17/135). Invers, abia filosoful care actualizează rațiunea poate să descopere conținutul universal, rațional, al unei filosofii, oriunde și oricând s-a actualizat aceasta. Ca atare, acolo unde alexandrinismul *a-conceptual* vede o aglomerare (*coacervatio*) de particularități, speculația autentic filosofică vede manifestările multiforme ale rațiunii înseși, modulațiile multiparticulare ale universalului:

„Procedând astfel, rațiunea nu riscă nimic decât doar finități de-ale conștiinței și pentru a le învinge pe acestea și a construi Absolutul pentru conștiință ea se înalță devenind speculație, și, în netemeinicia limitărilor și particularităților ea își sesizează propria întemeiere în sine însăși”. „*Speculația* este cea care nu vede în istoria filosofiei o diversitate de păreri particulare, ci rațiunea trebuie, când și-a eliberat propriul fel de a vedea de accidentalități și limitări (*Zufälligkeiten und Beschränkungen*), să se regăsească pe sine însăși de-a lungul diverselor forme particulare (...) Adevărata particularitate a unei (*das wahre Eigentümliche*) filosofii este individualitatea interesantă în care rațiunea și-a organizat o formă din materialul de construcție al unei anumite epoci (*die interessante Individualität in welcher die Vernunft aus der Bauzeug eines besonderen Zeitalters sich eine Gestalt organisiert hat*). Rațiunea speculativă particulară găsește aici spirit din spiritul său, carne din carnea sa, ea se contemplă pe sine în acest spirit ca fiind una și aceeași cu el” (DS 18/136).

Prefigurarea programului *Fenomenologiei Spiritului* este astfel clară: sistemul rațiunii are o istorie, după cum și istoria are o rațiune. Rațiunea se găsește pe sine în istorie, în formă obiectivată. Succesiunea formațiunilor (*Gestalten*) spiritului este actualizarea rațiunii atemporale, iar totalitatea dezvoltată a acestei fenomenologii este rațiunea

atemporală mediată temporal. Sau: rațiunea contemplativ-aveiternă se dă ca rațiune productiv-epocală ceea ce înseamnă că istoria este rațională³. Prin aceasta Hegel contracarează difracția historicistă care amenință cu sterilizarea și muzealizarea filosofiei dar totodată și *Inhaltlosigkeitul* abstracției raționaliste inerte și anistorice. În acest sens, este impropriu ca Hegel să fie considerat „historicist” sau „raționalist”, când el vizează tocmai sinteza *superioară* a rațiunii cu istoria⁴. El arată că nici istoria nu este complet în afara rațiunii (devreme ce epocile istoriei sunt manifestări determinate ale rațiunii), după cum nici rațiunea nu este complet în afara istoriei (devreme ce rațiunea se manifestă diferențial în fiecare epocă). Sau: succesiunea temporalității manifestă simultaneitatea Eternității, iar simultaneitatea Eternității se manifestă în succesiunea temporalității.

§ 2. Scopul filosofiei este abolirea sciziunii. Odată înlăturată non-filosofia istoristă, Hegel procedează la înlăturarea non-filosofiei iluministe prin critica „culturii” (propriei spiritului kantian al intelectului scizionare): „Ruptura (*Entzweiung*) este izvorul nevoii de filosofie (*Quell des Bedürfnisses der Philosophie*)” (DS, 19/137). Această nevoie este ascunsă în „cultură”. Hegel vede „cultura” (în sensul ei iluminist) ca o raportare înstrăinată a intelectului care separă și fixează aceste manifestări (fenomene) ale Absolutului (ale *în-sine*-lui) de sursa lor ontologică. Aici Hegel prefigurează celebra analiză despre Spiritul autoînstrăinat al culturii: intelectul intercalează prin forța lui limitativă (*die Kraft des Beschränkens*) „edificii intelectuale” între *subiect* și *Absolut* ca veritabile sisteme elaborate de limitării, diferențe, distincții obturante care toate nu fac decât să consacre asertoric „independența” *fenomenului* (a lumii finite) față de propriul său *în sine* (ca fond necondiționat noumenal). Rațiunea poate să revină la acest Absolut interzis numai „nimicind” (*vernichten*) aceste limitării intelective, când „ruptura dintre Absolut și totalitatea limitărilor a dispărut” (*die Entzweiung zwischen dem Absoluten und der Totalität der Beschränkungen ist verschwunden*) (DS, 20 /138). Cu aceasta Hegel întreprinde critica *metafizică* (nu *politică*) a Iluminismului și a „culturii” superficiale bazate pe intelectul finit care „imită” rațiunea, luând aparența rațiunii dar rigidizând și absolutizând practic *fenomenele* și opoziția lor față de „*lucrurile în sine*” *al cărui fenomen ele sunt în fond* (Kant). Comportamentul asertoric al intelectului este însă dogmatic (nereflectat) pentru că fixează opozițiile artificiale spirit/materie, suflet/corp, credință/intelect, libertate/necesitate, spirit/natură, opoziții pe care Hegel, așa cum vom vedea, le va introduce și le va nimici în mașina obiectivă a reflexiei. Deocamdată el observă că nevoia de filosofie apare tocmai în extrema acestei diviziuni care amenință *viața* însăși ca unitate organică: „Suprimarea unor astfel de opoziții devenite fixe este unicul interes al rațiunii” (DS, 138). În acest sens Hegel dinamizează reflexiv raporturile logice și observă în primul rând necesitatea opozițiilor în devenirea „*vieții*” (un termen încă vag folosit deja în *Jugendchriften* pentru a caracteriza conceptul speculativ ca totalitate fluent articulată pe baza analogiei acestuia cu conceptul totalității organice a *vieții*):

„Acest interes al rațiunii nu are sensul că ea ar fi împotriva opoziției și a limitării în genere (*gegen die Entgegensetzung und Beschränkung überhaupt*), deoarece necesara sciziune (*die notwendige Entzweiung*) este un factor al vieții care se formează opunându-se veșnic (*das ewig entgegengesetzend sich bildet*), iar totalitatea, în suprema formă de viață este posibilă numai prin reconstituire din suprema separare (*und die Totalität ist in der höchsten Lebendigkeit nur durch Wiederherstellung aus der höchsten Trennung möglich*). Dar rațiunea se opune fixării absolute a sciziunii de către și aceasta cu atât mai mult cu cât opușii în chip absolut au luat naștere chiar din rațiune (*die absolut Entgegengesetzten aus der Vernunft entsprungen sind*)” (DS, 21-22/ 138).

Hegel concepe astfel *viața* ca element mediator între extreme, ca schematism fluent al opușilor, ca ceea ce ține legați opușii, sau ca mișcare a opușilor în sfera propriei lor totalități - viața fiind materia, totalitatea fiind forma acestei materii, în condițiile identității formei cu materia. Dar mișcarea ce reclamă scindarea este aceeași care reclamă rezolvarea scindării, viața fiind mișcarea dublu-recurentă a diferențierii-unității și a unificării-diferenței.

§ 3. Mijlocul filosofiei este „construcția Absolutului pentru conștiință”. Dacă intelectul este „moartea filosofiei” și osificarea nereflectată a opozițiilor, filosofia este tocmai „încercarea de a suprima opoziția dintre subiectivitatea și obiectivitatea devenite fixe și de a înțelege ca *devenire* ființa *devenită* (...) În activitatea infinită a devenirii și producerii rațiunea a unit ceea ce era separat și a coborât sciziunea absolută la valoarea unei sciziuni relative, condiționată de identitatea originară” (DS, 21/139).

1. Hegel vede în Kant punctul culminant al acestei „puteri a sciziunii” în efortul intelectului de a stabiliza separația ființei și gândirii: „împotriva fricii sentimentului goliciunii interioare și împotriva fricii tainice de care este chinuită limitarea, intelectul încearcă să se apere printr-o aparență de rațiune” (DS, 22/140) care vrea să consacre *limita* ca absolută și insurmontabilă. Dar „intelectul nu se poate apăra de rațiune (*so kann sich auch der Verstand der Vernunft nicht erwehren*) (...) în lupta intelectului cu rațiunea, intelectul dobândește forță numai în măsura în care rațiunea renunță la sine însăși” (DS,23/140). Poziția „sciziunii”, în schimb (adică a intelectului și deci a *non-filosofiei* = Kant) poate înțelege astfel unitatea determinațiilor și a formelor opoziției doar ca pe un „dincolo” (*jenseits*) nedeterminat, amorf.

2. Rațiunea însă concepe *în-sinele* în fața căruia intelectul se oprește ca în fața unei bariere absolute. Hegel purifică și dezobiectualizează exprimarea imprecisă a lui Kant (*lucru-în-sine*) substantivând atributul (sau substanțializând predicatul) și vorbește doar despre *în-sine-le* (*an-sich*) pe care în asimilează Necondiționatului sau Absolutului). *În sine-le* este *în sine-le* fenomenului în care rațiunea completează deficiența intelectului care s-a rigidizat în fenomen. Rațiunea „produce” astfel Absolutul în conștiință numai eliminând limitațiile disjunctive ale intelectului: suprimarea digurilor unifică astfel

apele. Hegel arată că eliminarea limitărilor implică deja Nelimitatul lor în lipsa căruia ele nici măcar nu pot fi definite ca limității, la fel cum Kant atestă că fenomenul (condiționat) nici măcar nu poate fi definit fără Noumenul (necondiționat), deși nu progresează la sensul conceptual (rațional) al acestei atestări doar intelectuale.

„Sarcina filosofiei este însă aceea de a uni aceste presupozitii, să așeze ființa în neființă ca devenire, sciziunea în Absolut ca manifestare a acestuia; finitul în Infinit ca viață (*die Aufgabe der Philosophie besteht aber darin, diese Voraussetzungen zu vereinen, das Sein in das Nichtsein – als Werden, die Entzweiung in das Absolute – als dessen Erscheinung, das Endliche in das Unendliche – als Leben zu setzen*)” (DS, 24/ 141).

Această unificare poate avea loc doar prin „construcția Absolutului în conștiință”, adică prin *sistemul* în care conștiința sesizează diferența ei față de Absolut (prin intelect) doar pentru că sesizează unitatea ei primordială cu Absolutul (prin rațiune). Critica lui Hegel este atât de pătrunzătoare încât el asimilează chiar și marile sisteme bazate pe un principiu absolut (Spinoza, Fichte) tot unei concepții intelectuale (abstracte și unilaterale) a Absolutului: ele nu *nimicesc* opozițiile, ci doar *un membru* al opoziției, absolutizându-l însă pe celălalt (Spinoza absolutizează Ființa, Fichte absolutizează gândirea). Dar, odată introdus în sistem, acesta nu mai este... Absolut. Odată scos din sistem acesta nu mai este conceput. Ca atare, singura soluție este ca Absolutul să se identifice cumva cu sistemul însuși, deci cu începutul, mijlocul și sfârșitul sistemului care trebuie să devină „scheletul logic” al Totalității ontologice – adică *radiografia Absolutului*. Ca atare, i) sistemul ar fi pentru noi *formă* a Totalității, ii) Absolutul ar fi *substanța în sine* a Totalității, iar iii) *Adevărul* ar fi sinteza conceptului Absolutului cu realitatea Absolutului, sau Absolutul (*substantialiter*) devenit conștient pentru sine (*formaliter*) în sistem.

§ 4. Triplul regim al reflexiei: intelect, rațiune-negativă și rațiune-pozitivă. Dar nevoia de filosofie nu este suficientă, ea trebuie să fie slujită de un organ corespunzător. În perioada de la Jena, Hegel se confruntă deja cu separația arhitectonică etanșă a intelectului și rațiunii așa cum a fost ea fixată de Kant. Pentru început, Hegel folosește termenul mediator de „*reflexie*” (*die Reflexion*) pentru a detensiona demarcația tranșantă a intelectului și rațiunii⁵. Organul filosofiei este reflexia în genere. Dar Hegel utilizează conceptul reflexiei în mod ambivalent: reflexia apare ca un fel de facultate fundamentală unică, anterioară diviziunii în act a intelectului și rațiunii, reflexie care se poate realiza sau ca intelect sau ca rațiune (un progres față de efortul demarcaționist kantian care distinge total intelectul de rațiune după care are dificultăți în a le articula extern într-o diviziune forțată a muncii facultăților transcendente). Iată pasajul decisiv în temeiul căruia susținem că Hegel vede dincolo de dualitatea intelect/rațiune și identifică un al treilea regim al reflexiei. El pornește de la facultatea generică a *reflexiei* în care distinge însă două regimuri dintre care al doilea are două subdiviziuni.

- i) *reflexia intelectuală* care separă și izolează opuzii, acționând ca facultate a limitei (ce numim intelect)
- ii) *reflexia rațională* care „nimicește” limitele prin raportarea lor la Absolut
 nimicire care are două forme (DS, 25/ 141-142):
 a) rațiunea ca „forță a Absolutului negativ” (rejecție)
 b) rațiunea ca „forță a afirmării totalităților opuse” (conjunție)

Între *subiect* și *lucrul-în-sine*, sau între *eu* și *Absolut*, se intercalează astfel reflexia și edificiile ei conceptuale. Dar reflexia comportă trei regimuri distincte: intelectual, rațional-negativ și rațional-pozitiv. Kant și Fichte aparțin primului regim, Schelling celui de-al doilea și abia Hegel progresa (potrivit lui Hegel însuși) la rezolvarea autentică, speculativă, proprie celui de-al treilea regim. Această trihotomie se acoperă cu doctrina matură expusă în *Logica mică* unde, sub titlul *Concept mai precis și împărțire a logicii*, Hegel distinge gândirea analitică a intelectului de gândirea dialectică (negativă) și de speculativul (pozitiv)⁶.

Facultatea	Intelect	Rațiune (negativă)	Rațiune (pozitivă)
Operația	Disjuncție logică	Rejecție logică	Conjunție logică
Indicatorii	Sau /Sau ($\vee$)	Nici/Nici ($\neg$)	Și/Și ($\wedge$)
Acțiune	Alternativă	Suprimativă	Cumulativă
Metoda	Analiză	Reducție	Sinteză
Logica	Analitică	Meontologică	Dialectică
Principiul	$A=A$	$A=B$	$(A=A) \leftrightarrow (A=B)$
Rezultat	Fenomen (sensibil)	Neant (ininteligibil)	Unitatea Ființei și a Neantului obiectivată ca devenire (fenomen)

§ 5. Intelectul nu este apt să ofere un principiu filosofic. Dacă sarcina filosofiei este „suprimarea opoziției” (ca opoziție), iar diviziunea este opera intelectiei, este evident că sarcina filosofiei implică o *destructio intellectus*, care trebuie văzută ca diferită de *sacrificium intellectus* (în sensul că sacrificarea fideistă a intelectului diferă de antitetica autodestructivă a intelectului însuși pe care Hegel nu face decât să o lase să se actualizeze ca automișcare obiectivă a conceptului). Inversând în fond raportul stabilit de Kant între intelect și rațiune, Hegel dezvoltă, în replică, o adevărată *dialectică transcendentă a intelectului*, prin care dezvăluie antitetica în care intelectul sucombă *naturaliter* el însuși, involuntar și necesar, sub forma unei adevărate „logicii a aparenței”. Să nu uităm – chiar și la Kant întrebarea este: cine realizează „critica

rațiunii”? S-ar putea crede că reflexia transcendențială este cea care realizează „critica rațiunii”, dar de fapt tocmai rațiunea realizează critica rațiunii sau autoscindarea deoarece numai rațiunea care posedă întregul este totodată *locul* însuși al oglindirii bilaterale reflexive intra-arhitectonice dintre părțile proprii ei totalități. Ce numim „reflexie transcendențială” ar trebui astfel să fie tot o activitate a rațiunii care își parcurge și reflectează subdiviziunile arhitectonice, nicidecum o facultate distinctă excentrică și extra-arhitectonică. Hegel arată că natura intelectului este disjunctivă, în așa fel încât odată ceva *pus* (*gesetzt*) implică necesar ceva *opus* (*entgegengesetzt*): condiționatul reclamă condiția etc. Astfel, spune Hegel, natura intelectului este să completeze limitațiile (sau determinațiile) cu contra-limitațiile sau contra-determinațiile lor corelative. Ca atare, *intelectul determinant este tocmai de aceea anti-determinator*, fiind imediat basculat în determinația opusă, adică fiind permanent într-o mișcare oscilatorie reflectorizantă între propriii lui opuși obiectivi. Știm că această muncă este practic infinită, însă doar dacă o raportăm la subiectul care efectuează sinteza intelectuală. În sine, obiectiv, știm la fel de bine că intelectul separator poate capta acum o latură a opoziției pe care a produs-o, acum o altă latură a opoziției pe care a produs-o doar pentru că ambele laturi subiectiv-produse de intelect erau deja laturi obiectiv-date ale rațiunii. În concept deci, așa cum Kant însuși a descoperit în analiza judecății disjunctive, membrii opoziției compun deja comunitatea integrală a sferei divizabile (*totum divisionis*). Această necesitate forțează intelectul ca, de îndată ce a divizat spațiul logic printr-o judecată (*Urteil*), să trebuiască să lupte permanent să și mențină diviziunea, deoarece reflexia ricoșează nemijlocit din ce este *pus* în ce este *opus*. Abia fixat pe o determinație, intelectul este reflectat în contra-determinația corespunzătoare. Dar abia fixat în contra-determinație, el este reflectat din nou în prima determinație. În electromagnetism, polaritatea logică devine obiectiv reală. În ruperea unui magnet opuși divizați se atrag irepresibil și este nevoie de o contraforță pentru a menține separația, sau, cum va spune Hegel mai târziu: este nevoie de *forță și intelect* (*Kraft und Verstand*). Intelectul este o *facultate*, adică *eine Vermögen*, care trebuie însă tradus totodată ca *putere*. Intelectul este deci forță a scindării, forță limitativă incisivă care segregă și întreține distincțiile printr-un efort fixatoriu permanent, în lipsa căruia acestea colapsează sau se neutralizează reflexiv reciproc, prăbușindu-se în gaura neagră a contradicției. Dar opuși rezultă tocmai din divizarea sferei divizabile (*totum divisionis*) deci din particularizarea actuală a totalității virtuale de substrat. Astfel, *gaura neagră* logică a nedeterminării rațional-negative este obscuritatea sub-structurală invariantă a determinării structurale intelective. Ca atare, necesitatea rațională reproduce permanent, virtual-negativ, totalitatea care a fost (doar pentru intelect) *actualiter* scindată. Altfel spus: pentru intelect, disjuncția în act a opușilor presupune permanent conjuncția virtuală preexistentă a opușilor, ca materie inteligibilă continuă a tuturor determinațiilor. Dar ceea ce este actual pentru intelect, este virtual pentru rațiune. Convers însă, ceea ce este virtual pentru intelect este actual pentru rațiune. Ca atare, Hegel spune că ceea ce propulsează intelectul în procesul completării

(*Vervollständigung*) sferei pe care el însuși a divizat-o este tocmai „contribuția și acțiunea secretă a rațiunii” (*der Anteil und die geheime Wirksamkeit der Vernunft*)⁷, care împinge mereu intelectul din determinație în contradeterminație, până la limita anihilativă în care extremele se contopesc, unde determinația se lovește de Nedeterminare. Că disjunția este alternativă (*sau/sau*) înseamnă că dacă un opus este afirmat, celălalt trebuie negat. Dar intelectul *ricoșează* dintr-un opus în altul: el îi afirmă și neagă alternativ pe ambii: este subiectiv la care dintre ei se oprește, dar este obiectiv că trebuie să oscileze între ei. Fixând astfel opușii: „în așa fel că ambii trebuie să subziste totodată ca opuși între ei, intelectul se distruge pe sine” (*fixiert der Verstand diese Entgegengesetzten, das Endliche und Unendliche, so dass beide zugleich als einander entgegengesetzt bestehen sollten, so zerstörtersich*)⁸ - adică mișcarea lui contradictorie ajunge, în fond, să violeze legea noncontradicției și cu cât intelectul divizează și neagă mai profund unitatea fundamentală a „spațiului logic” cu atât este el reflectat mai stringent în indiviziunea afirmativă a rațiunii.

Observăm deci două tipuri de opoziție proprii intelectului care indică totodată limita acestuia, să le spunem *opoziția orizontală* și *opoziția verticală*: opoziția dintre determinații și opoziția dintre determinație și nedeterminare. Intelectul suportă astfel un dublu șoc, intern și extern. Când trebuie să gândească simultan determinațiile opuse, el pozitivază contradicția ca *neant* = $\emptyset$, iar când vrea să transgreseze sfera determinației, el pozitivază Nedeterminatul tot ca *neant* = $\emptyset$. În ambele cazuri, *scurtcircuitul intelectual produce momentul rațional-negativ*. Putem observa că această distincție acoperă raportul kantian dintre intelect (în seria condițiilor) și rațiune (seria condițiilor cu tot cu Necondiționatul), precum și distincția kantiană dintre *Grenze* (ca limită între lucruri) și *Schranke* (ca limită dintre lucruri și ceea ce depășește orice lucru) din finalul *Prolegomenelor*. E ca și cum am spune că orice lucru se învecinează *contingent* cu alt lucru, dar în același timp orice lucru se învecinează *necesar* și cu Dumnezeu. Ambele opoziții luate separat sunt opera intelectului și ele culminează în neantul contradicției sau în neantul apofatic. Putem astfel spune, în limbajul dezvoltat până în prezent, că rațiunea speculativă se naște numai când determinațiile formale ale intelectului sunt înțelese ca ancorate și unificate logic în materia Nedeterminării. *Filosofia începe cu adevărat numai când opoziția orizontală este înțeleasă ca ancorată cruciform în opoziția verticală*. Superpoziția logică a opozițiilor finite în opoziția finitului cu Infinitul este sigiliul rațiunii speculative și, deci, al autenticei filosofii.

Opoziția orizontală

determinație - contradeterminație, finit - alt finit etc.
Determinatul este mărginit de un *alt determinat* într-un raport de opoziție coordonată

Opoziția verticală

determinație – Nedeterminat; finit – infinit.

Dar determinatul în genere este mărginit de *Nedeterminat*, finitul e mărginit de un alt finit, dar finitul în genere e mărginit de infinit

Hegel înțelege că sciziunea aceasta necesită Conceptul, adică filosofia, fiind „construcție conceptuală a Absolutului”, adică *sistem*. Dar el observă că deducția unui principiu absolut al filosofiei nu se poate face sub *legea intelectului*, ci doar a *rațiunii*. Astfel, ceea ce intelectul impune ca „principiu” este întotdeauna un principiu pozitivat, determinat, care exclude principiul opus și, ca atare, el nu poate epuiza Totalitatea. Astfel, el nu poate satisface exigența *exhaustivității sistemului*, ci antrenează doar apariția unor sisteme complementare, opuse și particulare. Hegel exemplifică această insuficiență a *Principiului prim* prin critica identității care este principiul suprem al intelectului. Atât sistemul lui Spinoza, care debutează cu Substanța infinită, cât și sistemul lui Fichte, care debutează cu Eul absolut sunt principii unilaterale care se reflectă, se limitează și se completează reciproc. Ele rămân pentru Hegel doar *sisteme ale intelectului abstract* (care pozitivează o latură, nimicind o altă latură). Ele aspiră să depășească sciziunea, dar aceasta se reface datorită formei deficiente a principiului pozitivat. Intelectul este astfel prins într-o eternă dialectică negativă. Cu Schelling însă Hegel observă un prim efort de depășire a intelectului.

NOTE

1. G.W.F. Hegel, *Diferența dintre sistemele filosofice ale lui Fichte și Schelling*, în *Studii filosofice*, Editura Academiei Republicii Socialiste Române, București, 1967. ↑
2. G.W.F. Hegel, *Differenz des Fichteschen und Schellingschen Systems der Philosophie*, 1801, *Werke*, II, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1970, p. 9-140 ↑
3. Deși acest lucru nu va fi complet manifest decât la finalul istoriei când ultima contingentă istorică va fi identică necesității supraistorice înseși. ↑
4. Spre deosebire și de Marx care vizează doar sinteza inferioară a rațiunii cu istoria – adică a rațiunii degradate în rațiune instrumentală cu istoria degradată în fenomenologie a materiei. ↑
5. Tranșăm paronimia dintre „reflexie” și „reflecție” traducând *Reflexion* prin *reflexie* (cum face și D.D. Roșca), în special pentru a sublinia că Hegel forțează termenul iluminist pentru a ajunge la rădăcina scolastică și optică a ceea ce critica iluministă înțelegea prin reflecție, adică doar intelectul. Or Hegel insistă că reflecția este reflexie, iar reflexia este întotdeauna dedublarea și oglindirea aceluiași în opuzii lui. Ca atare intelectul intră *naturaliter* în dialectica reflexiei reciproce a propriilor lui

laturi dar reflexia urcă totodată la forma superioară a rațiunii. ↑

6. G.W.F. Hegel, *Enciclopedia științelor filosofice*, trad. D. D. Roșca & al., Partea întâi, *Logica*, § 79-82, Ed. Academiei R.S.R., București, 1969 ↑

7. DS, 25/142 ↑

8. DS, 26/143 ↑

BIBLIOGRAFIE

G.W.F. Hegel, *Differenz des Fichteschen und Schellingschen Systems der Philosophie*, 1801, *Werke*, II, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1970.

G.W.F. Hegel, *Diferența dintre sistemele filosofice ale lui Fichte și Schelling*, în *Studii filosofice*, Editura Academiei Republicii Socialiste Române, București, 1967.

Imagine: Karl Friedrich Schinkel - Der Rugard auf Rügen (1821); Sursa: Wikimedia Commons